

Психологічні аспекти практичної діяльності судових експертів під час війни

Ольга Самойлова

завідувач сектору почеркознавчих досліджень, технічного дослідження документів та обліку відділу криміналістичних видів досліджень, Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/https://orcid.org/0009-0000-0298-8604>, e-mail: olgaboginya159@gmail.com

Світлана Лозова

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології, Харківський національний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/https://orcid.org/0000-0002-3348-3331>, e-mail: sv.lozova@ukr.net

Розглянуто психологічні аспекти практичної діяльності судових експертів під час війни. Проаналізовано вплив професійної діяльності судового експерта на емоційний стан в умовах військових дій. Досліджено причини формування в судових експертів синдрому «емоційного вигорання», висвітлено шляхи його запобігання та подолання.

Ключові слова: судові експерти; емоційний стан; синдром «емоційного вигорання».

Psychological Aspects of the Practical Activities of Forensic Experts during Wartime

Olga Samoilo, Svitlana Lozova

The psychological aspects of the practical activities of forensic experts during wartime are considered. The impact of the professional activities of forensic experts in conditions of military action on their emotional state is analyzed. The causes of the formation of "emotional burnout" syndrome in forensic experts are investigated, and ways to prevent and overcome it are highlighted.

Keywords: forensic experts, emotional state, emotional burnout syndrome.

Будь-яка професія для успішної діяльності потребує від працівника наявності певних трудових якостей. В сучасних умовах судовому експерту необхідні висока професіональна підготовка та стійкі морально-психологічні якості. Нові умови професійної діяльності судових експертів, пов'язані з обстрілами прифронтових міст, нічних атак БПЛА та КАБ, постійних та тривалих повідомлень «про повітряну тривогу», ненормований робочий день, необхідність повної віддачі

психічних та фізичних сил, а також високі вимоги до його діяльності сприяють виникненню професійних деструкцій, що знижує ефективність професійної діяльності та функціональні резерви організму.

Службова діяльність судового експерта сьогодні потребує від нього моральної стійкості та надійності. Вона триває в екстремальних умовах, які характеризуються ненормованим об'ємом виконуваних задач, емоційним напруженням. Усе це потребує

від експерта великих духовних та фізичних сил. Судові експерти перебувають у довготривалому стресі, наслідки якого породжують синдром «емоційного вигорання».

Особистість людини — доволі цілісна та стійка структура, постійно перебуває в пошуку шляхів захисту від деформації, зокрема й від професійної. Одним зі способів такого психологічного захисту є синдром «емоційного вигорання», що розвивається на фоні хронічного стресу та призводить до виснаження емоційних та енергетичних ресурсів судових експертів.

Хочемо виокремити проблему професійного стресу, який є багатовимірним феноменом. Цей феномен виражається фізіологічними та психологічними реакціями на складну професійну ситуацію, яка негативно впливає не тільки на психічне й фізичне здоров'я окремого працівника експертної служби, а й на організаційне середовище й ефективність організації експертного процесу. Експерти під час війни працюють в умовах перенасичення стресогенними чинниками (особиста відповідальність за висновок; дисциплінарна, адміністративна та кримінальна відповідальність; підвищена емоційна напруженість; інтенсивна розумова діяльність та обмеженість у строках виконання досліджень). Слід зауважити, що все це відбувається в умовах постійних зовнішніх чинників (військові дії, тривоги, обстріли тощо) і може призводити до професійного вигорання.

Уперше термін «синдром емоційного вигорання» (англ. — *emotional burnout*) у психологію ввів американ-

ський психіатр Герберт Фреденбергер у 1974 році для характеристики психічного стану здорових людей, що перебувають в інтенсивному й тісному спілкуванні з клієнтами, та для надання їм професійної допомоги. Психіатр Г. Фреденбергер охарактеризував це явище як емоційне виснаження, яке може спричинити особисті зміни у сфері спілкування з людьми (аж до розвитку глибоких когнітивних спотворень) [1, с. 159—165].

На нашу думку, основною причиною синдрому «емоційного вигорання» є невідповідність між особистістю судового експерта та виконанням ним основних службових обов'язків. Насамперед це невідповідність завищених вимог, що висуваються до судового експерта, та його реальних можливостей.

Синдром «емоційного вигорання» починається з того, що працівник експертної служби втрачає справжню уяву про моральний зміст своєї праці. На наш погляд, важливим елементом є те, що даний синдром негативно впливає на мотиваційну поведінку співробітника експертної служби, що так само змінює ставлення до об'єкту його діяльності. Небезпечним наслідком синдрому «емоційного вигорання» може бути не просто зниження ефективності професійної експертної діяльності, але й у подальшому настання більш важких наслідків, включно з притягненням експерта до відповідальності (дисциплінарної, адміністративної, кримінальної).

Хотілось би звернути увагу на те, що синдром емоційного вигорання — психологічний термін, який

містить комплекс симптомів наслідків тривалого робочого стресу й певних видів професійної кризи. Також слід зазначити, що зараз не існує єдиної думки про сутність синдрому «емоційного вигорання» та його структури. Синдром «емоційного вигорання» деякі автори (*E. Maher* та ін.) пояснюють як один із видів стресу, де клієнти соціальних служб виступають як стресогенні чинники. У 1983 році Е. Махер узагальнює перелік симптомів синдрому «емоційного вигорання»: утома, стомлення, виснаження; психосоматичні нездужання, безсоння, негативне ставлення до клієнтів; негативне ставлення до роботи; убогість репертуару робочих дій; зловживання хімічними агентами (тютюном, кавою, алкоголем, наркотиками); відсутність апетиту або, навпаки, переїдання; негативна «Я-концепція»; агресивні почуття (дратівливість, напруженість, тривожність, занепокоєння, схвильованість аж до перезбудження, гнів); занепадницький настрій і пов'язані з ним емоції (цинізм, песимізм, відчуття безнадійності, апатія, депресія, відчуття безглуздості); переживання відчуття провини [2, с. 15—20].

У нашому розумінні, професійне емоційне вигорання — це вироблений особистістю механізм психологічного захисту у формі повного або часткового вимкнення емоцій у відповідь на певний психотравмувальний вплив.

Як приклад, можна визначити низку чинників, що породжують «емоційне вигорання». До внутрішніх (індивідуальних), обумовлюючих

«емоційне вигорання», належать такі чинники: схильність до емоційної ригідності, інтенсивна інтеріоризація (сприйняття й переживання) обставин професійної діяльності, слабка мотивація емоційної віддачі в професійній діяльності, етичні дефекти й дезорієнтація особистості. До зовнішніх (організаційних) належать чинники, які містять умови матеріального середовища, зміст роботи й соціально-психологічні умови діяльності, які є найбільш вагомими в області досліджень синдрому «емоційного вигорання». Це надмірний рівень напруження та обсяги роботи, особливо за нереальні строки її виконання, фізичне виснаження, недостатній відпочинок і відсутність нормального сну та ін.

Синдром «емоційного вигорання» залежить від комбінації професійних, організаційних і особистісних чинників стресу. Залежно від частки тієї чи тієї складової процесу буде розрізнятися й динаміка розвитку синдрому. Синдром «емоційного вигорання» — негативне явище, яке послаблює професійну діяльність судового експерта. Для експертної професії виконання професійних функцій тісно пов'язане з ризиком професійного вигорання. Працівники експертних установ через специфіку їхньої професійної діяльності найбільш схильні до синдрому «емоційного вигорання». Як свідчить практика, найбільш схильними до нього є динамічні, талановиті, харизматичні, цілеспрямовані судові експерти, як чоловіки, так і жінки, тобто ті, які викладаються на всі 100 %, за яку б справу вони не взялися.

Зрештою, синдром «емоційного вигорання» може призводити до зростання порушень співробітниками експертної служби службової дисципліни й законності, вимог професійної етики правоохоронних органів загалом.

Зважаючи на зазначене вище, найголовнішим завданням, що стоїть перед керівництвом експертної служби, є профілактика синдрому «емоційного вигорання» в судових експертів. Для недопущення цієї ситуації, а також мінімізації її наслідків рекомендуємо керівникам експертних підрозділів підвищувати інтелектуальний і духовний рівень співробітників експертної служби, особливо в умовах воєнного стану, створювати

й підтримувати здоровий морально-психологічний клімат у колективах, приділяти увагу профілактиці конфліктів. На можливість відпочинку й переключення експертів працює обладнання кімнат психологічного розвантаження в приміщеннях експертної служби. Також важливою є планова психодіагностика співробітників експертної служби, що входять до групи підвищеної психолого-педагогічної уваги.

Перелік джерел посилання

1. Herbert J. Freudenberger. Staff burn-out. *Journal of Social Issues*. 1974. Vol. 30. No. 1. Pp. 159—165.
2. Maher E. The burnout syndrome. *Journal of consulting and clinical psychology*. 1983. № 7. Pp. 15—20.